

FOLYTATÁS A 8. OLDALRÓL

Tervezője, Victor Valensi, az akkori közösség méreteihez szabta, napjainkban csak esküvőkön, nagyobb ünnepeken telik meg, a hívók a kis imatermet használják. 1956-ban Tunézia függetlenné vált. Jóllehet, az évszázadok során a közösség kapcsolata az iszlám lakossággal gyümölcsöző volt, az új érában a zsidóság elbizonytalanodott, s ezt az érzést számos állami intézkedés – mint a régi zsidó temető egy részének felszámolása, iskolareform, bírósági reform – is erősítette. Ekkor kezdődött az exodus javarészt Franciaországba és Izraelbe.

2008-ban egy, a tunéziai zsidóságról szóló filmet forgattam. A források gyéren csordogáltak, így a párizsi legnagyobb zsidó gyűjteményben, az Egyetemes zsidó szövetségi könyvtárban kutattam. A függetlenségi korszakról írt tanulmányok inkább a gazdasági ellehetetlenülésre hívták fel a figyelmet, s ezt erősítette meg egy interjú során dr. Mhamed Hassine Fantar, a Tuniszi Egyetem tanára is. A tunéziai zsidóság kivándorlásának kérdése összetett – vélte a történész. – Az okok inkább gazdasági jellegűek, s nem kimondottan az intolerancia eredője. A kollektívizálás, s az államosítás érzékenyen érintette zsidó testvéreinket is, mint számos muzulmán; közülük is sokan döntöttek a távozásról.

Elhagyatott szent helyek

Míg Tuniszban és annak környékén még él a közösség, vidéken, sok helyen már csak az emlékek maradtak meg. A kultúrák különleges találkozási pontja a Tunisz és Le Kef között félúton fekvő festői kisváros, Testour. A spanyolok által elűzött mórak alapították, így nem véletlen, hogy a közös sors nyomán jelentős zsidó közösség is békében élt falai között. Az egykori ott-hon iránt érzett nosztalgiára vall, hogy a Nagyecsetet is mudéjar, andalúziai stílusban álmódta meg tervezője, Mohamed Tagharino. A muzulmán templom különlegessége, hogy néhány négyzetméteren három vallás, a keresztény, a zsidó és az iszlám jelképei is helyet kaptak. A timpanon felirata a Koránból idéz: „ameddig mi jók vagyunk, úgy lesz az Úr is jószágos velünk, és minden igazhitűvel.”

Az istenfélő környezetben dolgozott és tanított a Spanyolhonból elűzött Fraji Chaouat rabbi. Az ő haláláról is legenda maradt fenn: amikor a tudós rabbi érezte a véget, így szólt híveihez: „holnap reggel, amikor szobámba léptek, én már nem leszek. Mossátok meg testem, öltöztessetek halotti lepelbe, s tegyetek öszvér hátára. Ahol megáll a jámbor állat, ott temessetek el.” Fraji Chaouat emlékét nagy tisztelet övezi, minden évben, a sátoros ünnep, szukot harmadik és negyedik napján népes zarándoksereg keresi fel sírját. Zarándoksereg, mivel a településen már nincs hittestvér.

Nabeul, a híres északi település kerámiaiparáról híres. Falai közt még a második világháború után is kétezer zsidó élt. Ugyan még az útikönyvek megjelölik a nagy múltú zsinagógát, de már nincs, aki beengedne a szentélybe.

Le Kef, a római kor óta a nyugati határvidék fővárosa. A fontos kereskedelmi út mentén fekvő, jól védett város hajdan népes zsidó közösség otthonaként szolgált. Sokuknak őse berber volt, és az arab hódítás előtt vették fel a zsidó hitet. Még a 20. század elején is a környező félig nomád, zsidó hitű törzsek halot-taiknak a Le Kef-i temetőben adták meg a végtisztességet. A múlt szá-

Zarándokok Tuniszban. Az egykori zsidó közösség leszármazottjai turistaként térnek vissza szüleik földjére

zad derekán még 357 lelket számlált a hitközség, lakosai javarészt mezőgazdasági termények, gabona, bőr, gyapjú és iparcikkek, kelme, cipő, vasáru kereskedelméből éltek, de iparosaik, szabóik, kovácsaik is a település elismert polgárai voltak. Az elvándorlás e közösséget is érzékenyen érintette. Az imaház is – gazda híján – félig romba dőlt, a város később felújította ugyan, ma már hívek hiányában csupán múzeum. Az utolsó elvándorló, Madame Kouka 1984-ben adta át kulcsát a Nemzeti Örökség Intézetének. A hivatalos átadó jegyzőkönyv csupán egy okirat, de egyben a helyi évszázados kultúra szemfedője is.

Örömnép és a jövő

A Djerba szigetén élő zsidóságról az első írásos emléket a kairói genizahban találták: az irat szerint a 12. században a djerbai zsidók élénk kereskedelmi kapcsolatban álltak egyiptomi hittestvéreikkel, s arról is szól az írás, hogy a helyiek sokat szenvedtek a normann hódítóktól. Egy 1587-ből származó olasz térképen két zsidó települést azonosítottak. Feltételezhető, hogy kapcsolataik révén a zsidó kereskedők fontos szerepet játszottak a Spanyolországtól Indiáig terjedő kereskedelmi láncban.

Mára két településen, Hara Kebirában és Hara Sghirában mintegy ezerkétszáz zsidó lakos él, intézményeik jól működnek, nagy gondot fordítanak az ifjúság nevelésére. Hara Sghira nevezetessége a híres zsinagóga, a Ghriba, aminek jelentése csodálatos, fensőséges, de mint több arab szónak, ennek is számos más értelme van: idegen, magányos, kirekesztett. Története összekapcsolódik egy asszony sorsával, akinek élete a legendák világába nyúlik vissza.

A Pészahot, a zsidók egyiptomi kivonulásának ünnepét követő 33. napon élettel telnek meg Djerba ódon városainak falai, zsidó zarán-

dokok ezrei érkeznek. Van, aki ősei nyomát kutatja, van, aki hitbéli élményekre vágyik, s vannak, akik csupán az önfeledt szórakozást keresik a szép környezetben. A vigalom, a tömeg látványa elfeledteti a szomorú tény, hogy az egykor százezer lelket számláló tunéziai közösség mára néhány ezerre apadt, s szinte mindenki név szerint ismeri a másikat. A szülőföld varázsa viszont megmaradt: az Izraelbe, Franciaországba, Amerikába elvándoroltak emlékeztetben kitörölhetetlen az ősi föld képe, s ez az érzés apáról fiúra száll. Mint egykor a Spanyolhont elhagyni kényszerülő zsidóság, a tunéziai diaszpóra leszármazottjai is őrzik hagyományaikat, gyűjtik ottlétük, egy több ezer éves kultúra megmaradt tárgyi és szellemi emlékeit. Párizsi családok gyermekkocsival érkeztek, látszott, nem először jár-

nak a kincses szigeten. Az ünneplő férfiak egy része már a „bodegában” kortyolgatta a hideg sört, szólt a zene, mindenki nevetett, önfeledten ünnepelt.

Minden közösség jövőjére az iskolából lehet következtetni. Tuniszban, a Palesztin utcában található az egyetlen fővárosi zsidó iskola, ahová harmadikos kortól az érettségiig járnak a tanulók. Az intézményt a 2007-ben elhunyt Rav Pinson alapította. Az orosz szülétésű rabbi kiváló munkát végzett: zsinagógát, előkészítő iskolát, felsőfokú iskolát, jesivát, rituális fürdőt, mikvét, valamint könyvtárat alapított. A létrehozott tanintézmények közül Tuniszban már csak ez az egy működik.

Ottlétemkor 18 zsidó, francia és arab tanár tanított az iskolában, a gyermekek száma 60 és 100 között mozgott. Az oktatás négy nyelven,

arabul, franciául, héberül és angolul folyt. Az intézményben a nyelvek mellett kiemelt helyet foglaltak el a számítástechnikai tantárgyak. Az iskola jellegénél fogva a fiatalok vallási nevelésére is nagy hangsúlyt fektettek, a napi egyórás ima helyszíne a szépen berendezett imateremben volt. A kiváló képzés egyben kétségeket is rejt. A jelentős támogatás nyomán a tehetséges diákok külföldön folytathatják tanulmányaikat. Mi magyarok is jól ismerjük az elvándorlás lépcsőfokait. A tunéziai fiatalság a legképzettebb a Maghreb országai között, s a zsidó közösség fiataljainak lehetőségei pedig végtelenek. Egyben reménykedhetnek csupán: bárhová is veti az ifjakat a sors, az Afrikában is évezredek óta ápolt hitüket, s a szülőföld szeretetét hűen megőrzik utódaiknak.

CSERMÁK ZOLTÁN

Fraji Chaouat rabbi emlékét nagy tisztelet övezi, sírját zarándokok serege keresi fel